

Regjeringens London-tid

Protokollkomiteens innstilling

Det er i disse dager, på siden konge og regjering reiste til England for å fortsette krigen derfra og for å etablere den nye regjeringen i London. I dag foreligger det siste dokument fra protokollkomiteens hånd om krigen og dens følger for norsk styre, det er innstillingen om regjeringens Nygaardsvolds disposisjoner i London og gjennomføringen av regjeringens protokollene.

Innstillingen baserer seg på undersøkelseskomisjonens redegjørelse for London-tiden og — stort sett — slutter protokollkomiteen seg til den vurdering undersøkelseskomisjonen har gitt. Der foreligger dog dissenser i protokollkomiteen angående en del saker, hvorav de viktigste, dreier seg om nedenstående saker.

Det er ennå ikke det siste ord i anledning av krigstidsoppsettet, idet riksrvisjonen ennå ikke har behandlet regjeringens regnskaper, og naturligvis skal innstillingens behandles i Odelstinget.

I.

Norges konge og regjeringen vil i denne kampens tid være de fristalsmenn for det norske folks nasjonale krav. De vil så langt som det er gjørlig oprettholde det norske rikets selvstendige liv, således at ingen av de rettigheter som tilkommer en fri stat skal bli forspilt

Av en proklamasjon, utstedt i Tromsø den 7. juni 1940.

Ett av de motiver som veiet tyngst for Kongens og regjeringens vanskelige avgjørelse i juni 1940 om å forlate et okkupert Norge, var ønsket om å kunne fortsette den åpen kamp for Norges frigjøring. Vel blev ikke denne kamp ført med militære midler alene, men klart var det at en gjenopbygning av det nasjonale forsvar utenfor Norges grenser måtte være en hovedoppgave alt fra den første begynnelse. I innstillingen fra Stortingets protokollkomité om regjeringen Nygaardsvolds London-tid, er måten hvorpå regjeringen søkte å løse denne hovedoppgaven, og hvilke resultater det bragte, gitt en grundig behandling.

Da krigen sluttet i Nord-Norge, blev det bare gitt direkte ordre om evakuering til «Sjøsforvarets brukbare materiell» med mannskaper. — Forsvarschefen, general Ruge, blev hjemme etter sin egen inntrengende anmodning for å ordne med kapitulasjonen. Generalstabens blev orientert om situasjonen, men ikke beordret til England. Blandt soldatene blev det spredt opfordringer om å melde sig frivillig til Englandsferden.

Protokollkomiteen kan ikke bebreide regjering dette at den lot frivillighet være det ledende prinsipp. Det rådet tvil og usikkerhet med hensyn til fremtiden. Selve de praktiske muligheter for å få en større evakuering gjennomført, var meget små.

Det var derfor beskjedne styrker den kommanderende general Fieischer

arbeidet i fare, sier komiteen, som sterkt vil beklage denne virksomhet, så meget mer som den foregikk blandt væbnede styrker under krig. (Komiteens medlem Hammerstedt, Kommunistpartiet, var ikke med på behandlingen av dette punkt.)

Gjennom en militæravtale mellom den britiske og den norske regjering 28. mai 1941 blev de norske styrkene tildelt konkrete oppgaver. Landstridskreftene skulde mest mulig bevare preget av en norsk hær og kommanderes av norske officerer. — Britene skulde skaffe utrustning.

Noen enheter av marinen skulde knyttes til den norske marine, andre enheter skulde operere under norsk ledelse i samarbeide med den britiske marine. Alle skib som blev kommandert av norske officerer skulde føre norsk flagg. Britiske krigsskip kunde lånes ut til den norske marine.

En lignende ordning gjaldt for luftvåbenet.

Alle norske styrker skulde i alminnelighet være underkastet norsk lov og underholdes av den norske regjering.

Da de militære styrkers oppgaver vokste, trengtes det en større rekruttering, særlig av officerer. Man var også klar over faren for at tyskerne vilde gå til internering. Det blev utarbeidet noen formularer, som begynte med ordene «regjeringen har bruk for dem» og anviste en reiserute, men det blev gitt mottakelsen fritt valg om han vilde reise eller ikke. Dog sies det: «Forsvarschefen (mener) at den personlige risiko for vedkommende officer og hans familie ikke bør få avgjørende vekt når avgjørelsen skal taes.»

Risikoen var allikevel ikke det eneste problem for de officerer som fikk slik innkalling. Ved kapitulasjonen i Norge, hadde de som kjent gitt et æresord til tyskerne, hvor de lovet ikke å delta i fortsatt kamp mot Tysk-

Et flertall i protokollkomiteen, alle Arbeiderpartiets medlemmer og kommunisten Hammerstedt, er fullt ut enig i denne omorganisering og finner motiveringen overbevisende, samtidig som de understreker at det ikke er rettet personlige bebreidelser hverken mot general Fieischer eller andre som blev berørt, f. eks. forsvarsminister Ljungberg.

Mindretallet Fjermøes (V.), Grøper (H.), Leirfald (B.) og Wright (H.) sier imidlertid: Det var to ting som forsvarsdepartementet bebreidet de tre overkommandoer, nemlig at planleggingsarbeidet for Norges gjen Erobring ikke var kommet i gang, og at samarbeidet med britene ikke var godt.

Denne fraksjon vil fremholde at det neppe kan ha vært departementets eller regjeringens mening at den norske «hær» på et par tusen mann og våre små fæte- og flystyrker kunde foreta en invasjon i Norge. Britiske militære myndigheter bekreftet i sin tid overfor general Fieischer at også britene hadde denne opfatning.

Det var også marinens standpunkt at først måtte havene sikres, og all norsk krigsdeitagselse måtte settes inn på det. Det var dette standpunkt som var den medvirkende årsak til at marinen på det tidspunkt var i mot opprettelse av Forsvarets Overkommando og således dannelsen av en ny stor stab.

I de foreliggende dokumenter er det intet som viser at regjeringen, for forsvarsdepartementet skrev sitt brev av 2. oktober 1941, har gitt overkommandoen noe pålegg om å søke samarbeide med britene for å planlegge gjen Erobring av Norge.

Hvis kritikk i denne sak skulde rettes, måtte den efter denne fraksjons opfatning rettes mot regjeringen på grunn av manglende initiativ og manglende direktiver til de tre overkommandoer.

Fraksjonen kritiserer også skarpt at forsvarsdepartementet (statsråd Torp) har gjengitt general Fieischers redegjørelse om disse ting på en ufullstendig måte i det setningen:

«Hittil har den britiske hærledelse bare, undtagelsesvis søkt samarbeide med HOK i spørsmål som berører militære operasjoner i Norge, og HOK har ikke, idet anledning til å ta initiativ i henseende.»

Fraksjonen konkluderer med at efter dette inntrykk gjorde de tre forsvarsdepartementet et godt arbeid. De hadde bestod, og den er uenig i kritikken og i omorganiseringen, særlig på den ta avstand fra den britiske forsvarsledelsen som da-

Jønen, som blei orientert om situasjonen, men ikke beordret til England. Mandt soldatene blev det spredt opfordringer om å melde sig frivillig til Englandsferden.

Protokollkomiteen kan ikke bebreide regjering dette at den lot frivillighet være det ledende prinsipp. Det rådet tvil og usikkerhet med hensyn til fremtiden. Selve de praktiske muligheter for å få en større evakuering gjennomført, var meget små.

Det var derfor beskjedne styrker den kommanderende general Fleischer fikk å arbeide med, nemlig 83 offiserer og 984 andre pr. 1. juli 1940 — intet materiell.

Marinen, under admiral Diesen, var bedre stillet med sine 13 fartøyer — hvorav 2 jagere, 1 opsynsskip, 1 ubåt og 9 bevoktnings- og patruljeskip. Snart overtok den også nye MTB-båter, som var bestilt i England før krigen i Norge. Personellet var ca. 400 offiserer og menige.

Flyvåbenets gjenopbygning blev satt i gang så snart det var mulig. Flykaptein Øen fikk alt ved kapitulasjonen i Syd-Norge ordre om å dra til England for å organisere nye flyavdelinger med personell fra Norge. For å skaffe instruktører, som også det engelske flyvåben hadde for å av, blev treningsleiren «Little Norway» i Canada opprettet 10. november 1940. Det begynte med 150 mann i det norske flyvåben, og ingen fly. 1. januar 1942 var det på 1600 mann, og ved kapitulasjonen i 1945 på 2638 mann, som fløt 10 store flybåter — Sunderlands — 36 Spitfires, 3 to-motors Catalina-flybåter, 10 to-motors Mosquito jager-bombefly og 23 transportfly.

Ikke bare over havet, men også over Kjølen, i Sverige, blev det opprettet norske militærformasjoner. Om organiseringen av polititroppene sier komiteen: Et imponerende arbeide. Komiteen finner grunn til å yte honnør til de menn som bar dette arbeide frem, og til de svenske myndigheter som tillot arbeidets utførelse og stilte utstyr og våben til disposisjon.

Men det at disse styrkene holdt til i et nøytralt land, gjorde det nødvendig å fremheve deres politimesige karakter, og at de først skulde settes inn ved befrielsen. Enkelte grupper nordmenn — i regelen kommunistinspirerte — ivret for en omfattende partisankrig i det okkuperte område, og fant grobunn for sin propaganda blandt polititroppene. Soldatene blev påvirket til å rømme med våben og utstyr. Dette skapte mange vanskeligheter og satte til sine tider utdan-

sler at den har hatt en minimal virkning og at der ikke vil bli noen vanskeligheter hvis den følger bort. Det blir til og med hevdet (slo og andre større byer, at loven har skapt vanskeligheter. Loven gjør det vanskelig å hindre at der oppstår midlertidig arbeidsløshet, fordi det ikke blir anledning til å utnytte folk i reparasjonsarbeide.

bruk for dem, og avviste en reiserute, men det blev gitt mottageren fritt valg om han vilde reise eller ikke. Dog sies det: «Forsvarshefen (mener) at den personlige risiko for vedkommende officer og hans familie ikke bør få avgjørende vekt når avgjørelsen skal taes.»

Risikoen var allikevel ikke det eneste problem for de offiserer som fikk slik innkalling. Ved kapitulasjonen i Norge, hadde de som kjent gitt et æresord til tyskerne, hvor de lovet ikke å delta i fortsatt kamp mot Tyskland. Det var forskjellige opfatninger om hvor langt æresordet bandt offiserene.

Komiteen treffer ikke noen avgjørelse i dag, om de problemer, som knytter sig til offiserenes æresord. Den finner grunner både for å avgi æresord, og for å nekte, for å holde det og for å bryte det, men konkluderer med: «Spørsmålet bør taes op til behandling på det bredest mulige grunnlag og resultatet innarbeides i den militære lovgivning.»

I utlandet skjedde rekrutteringen ved innskrivning. Måten det blev gjennomført på har vært utsatt for hård kritikk. Komiteen finner formildende omstendigheter, men beklager at ikke en overenskomst med britiske myndigheter, hvis medvirkning var helt nødvendig, var bragt i orden før utskrivningene begynte. Også i U. S. A. og Canada stilte lovgivningen sig i velen for tiltakene. Men følgende av at rekrutteringen ikke blev særlig vellykket, er kanskje ikke så alvorlige. Det vilde under alle omstendigheter vært vanskelig å vegne vesentlig større styrker enn man hadde til enhver tid.

Komiteen er helt uenig i kritikken som er reist over at sjøfolk var fritatt for militær tjenesteplikt.

Et av komiteens medlemmer, Wright (H.) henviser til et brev til regjeringen fra Hærens Overkommando av 7 mai 1941, hvor det uttrykkelig er sagt at for å få satt op så stor hærstyrke som mulig, må regjeringen utstede ordre om almindelig mobilisering. Han beklager sterkt at ikke dette blev gjort. En mobilisering er ikke det samme som en tvangsutskrivning. Det viste sig 9. april at frivillige strømmet til i store skarer da det blev mobilisert. Det behøvedes ikke noen form for tvang.

Til å begynne med gikk samarbeidet med britene ikke helt godt. Vesentlig av den grunn blev en Forsvarets Overkommando opprettet som central myndighet, et planleggende organ, og en felles kontakt mellom det samlede britiske og det norske forsvar. Den omorganisering førte med sig at general Fleischer ikke kunne fortsette i stillingen som chef for hæren, og han blev ikke utnevnt til forsvarshef. Det endte i en rystende personlig tragedie for denne fremragende officer, den eneste general i verden som på det tidspunkt hadde slått tyskerne i åpen og lik kamp.

stendig måte, i det samme.

«Hittil har den britiske hærledelse bare undtagelsesvis søkt samarbeide med HOK i spørsmål som berører militære operasjoner i Norge, og HOK har ikke fått anledning til å ta initiativ i så henseende.»

Fraksjonen konkluderer med at etter dens inntrykk gjorde de tre forsvarsgreners overkommando et godt arbeide så lenge de bestod, og den er uenig i kritikken og i omorganiseringen, særlig må den ta avstand fra den kritikk forsvarsledelsen som daværende forsvarsminister Torp fremførte i et brev til Kongen 20. mars 1942.

Komiteen er imidlertid enstemmig i sin vurdering av Fleischer-saken, og regjeringens mulige ansvar for hans personlige tragedie. Den fastslår at en regjering må ha full frihet til å foreta de personsifter i overordnede stillinger som den mener er nødvendig av hensyn til krigføringen.

Som følge av at major Wilhelm v. Tangen Hansteen, en yngre officer, blev valgt til forsvarshef bad generalmajor Fleischer om å bli frabeordret. «Ingen vil bebreide ham for det», sier kommisjonen, «og ingen vil bebreide regjeringen for at den ikke kom general Fleischers ønske.»

«Komiteen må dypt beklage general Fleischers tragedie. Han var en tapper og dyktig soldat som har innlagt sig fortjeneste av Norges kamp for frihet, Komiteen finner ikke at det kan legges noen ansvar på regjeringen for hans tragiske skjebne», sier den.

Protokollkomiteen har ikke noe å tilføie til det som før er fremkommet om de norske styrkers innsats. Om det såkalte E-kontor, som enkelte har beskyldt for å ha brukt særdeles lite anbefalelsesverdige metoder i sin etterretningsvirksomhet, sier komiteen ganske kort at den ikke har funnet noe å bebreide det for.

Grunningsmaling
Understrøksmaling
Sistestrøksmaling
Romsmaling

STERKE,
DEKK-KRAFTIGE
KVALITETER

FRÅ TITAN CO. A/S
Fredrikstad